

СОЦІАЛЬНИЙ СТАТУС ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ НА ПРОСОДИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВИГУКІВ

Сучасний стан розвитку лінгвістики підтверджує необхідність вивчення мовних явищ як цілісної системи в її комунікативній варіативності і викликає потребу в нових підходах до опису її одиниць з урахуванням як комунікативно-когнітивного, так і соціолінгвістичного аспектів. У зв'язку з цим виникає необхідність у дослідженні мовленнєвих явищ у конкретних сферах комунікації з урахуванням соціолінгвістичних особливостей мовлення та специфіки позамовних факторів, які зумовлюють варіативне функціонування мовної системи.

Соціолінгвістична спрямованість сучасної лінгвістичної парадигми сприяє тому, що просодичне оформлення спонтанного мовлення стає об'єктом численних наукових досліджень. Вивчалися різні аспекти його фонетичної організації: просодичне оформлення діалогічного (С.В.Костюк, М.Д.Путрова) та монологічного (Н.С.Градобик, Ю.А.Дубовський, О.П.Крюкова, С.А.Новицький) офіційно-ділового мовлення; особливості функціонування фонетичних засобів сегментного (Дж.Гамперц, Д.Джоунз, Б.А.Жигальов, У.Лабов, П.Традгілл) й надсегментного (Л.Л.Баранова, А.С.Гімсон, Д.Кристал, А.Д.Швейцер) рівнів. Встановлювалися мелодійні (С.Б.Кереєва, А.Круттенден) й темпоральні (Т.І.Шевченко) характеристики, а також роль ритму в його організації (С.А.Дубінко). Проте потреби ситуативно зумовленої мовленнєвої комунікації висувають на перший план питання теоретичного обґрунтування та експериментального дослідження специфіки впливу соціолінгвістичних чинників, в тому числі соціального фактора на варіативність просодичної організації непідготовленого мовлення, де особливе навантаження мають вигуки. У зв'язку з цим *актуальність* нашого дослідження зумовлено необхідністю системного вивчення особливостей впливу соціального статусу на просодичне оформлення комунікативних одиниць, а саме вигуків.

Об'єктом дослідження виступає сучасне усне спонтанне мовлення.

Предметом дослідження є соціальний статус як чинник впливу на просодичні характеристики вигуків. *Метою* цієї статті є обґрунтування соціолінгвістичних особливостей просодичного оформлення англійського спонтанного мовлення на підставі проведеного експериментально-фонетичного дослідження. Поставлена *мета* передбачає розв'язання таких *завдань*: систематизація та узагальнення просодичних характеристик вживання вигуків (мін, мах значення і діапазон ЧОТ та інтенсивність) та урахування впливу на них соціального статусу.

Матеріалом дослідження слугували художні англомовні фільми: *Honey I Shrunk the Kids, Elizabeth Town, Mad Money, Meet Joe Black, The Little Man, Leap Year*. Загальний обсяг експериментально-фонетичного матеріалу дослідження складає 10 годин 48 хвилин 32 секунди.

Більшість лінгвістів визначає залежність мовлення не лише від ситуації спілкування, а й ролі, яку виконує мовець під час комунікації, та його соціального статусу. Із поняттями ситуації, ролі та статусу у соціолінгвістиці пов'язано два види варіативності мовлення – стратифікаційна та ситуативна, які взаємодіють між собою.

Соціолінгвісти (А.Д.Швейцар, О.Д.Петренко, О.І.Стеріополо) виділяють саме ці два основні типи варіативності [12; 14; 16].

Вивчення варіативності просодичної моделі будь-яких висловлювань як найменших комунікативних одиниць (вигуків), що є завершеними щодо змісту й просодії, передбачає усвідомлення того факту, що сама модель як інваріант існує не як окремий, зразковий варіант, а як абстрактна назва класу цілої сукупності її модифікацій [Белл, 1980, с. 45].

Стратифікаційне варіювання мовлення відображає соціально-класову структуру суспільства. Проте характер цього відображення не лінійний, а опосередкований культурою та мовою. Одиницями стратифікаційного виміру мови є мовні колективи з їхніми соціально-комунікативними ресурсами, а одиницями ситуативного виміру мови виступають ролі, оскільки саме вони відображають соціально зумовлені відносини між учасниками комунікативного акту [3: 24; 8: 21-22].

Вираження соціального статусу становить собою індикацію приналежності людини до тієї чи іншої суспільної групи та права й обов'язки людини, що звідти впливають [8: 6]. Соціальна роль комуніканта, яка є, з одного боку, динамічним, функціональним аспектом статусу (статус розуміємо як сукупність постійних, об'єктивно заданих соціальних характеристик індивіда [11: 142]), а з іншого – стандартизованою одиницею діяльності, виступає в конкретній ситуації як фіксований стереотип діяльності. Співвідношення ролей комунікантів конструює системи рівно- та різностатусних відносин, включаючи або виключаючи механізм підпорядкування.

Мовець має певний статус та в конкретній ситуації виконує приписану йому роль у спільній діяльності, співвіднесену із відповідною роллю адресата, який має власний статус [11: 142]. Соціальний статус є відносним положенням людини у суспільстві і для представників американської спільноти визначається такими найстабільнішими його індикаторами, як рівень отриманої мовцями освіти й обіймані ними посади, що віддзеркалюють стратифікаційну варіативність суспільства. Найпоширенішими у американському суспільстві є середня та нижча соціальні верстви. Нижчі прошарки суспільства є більш невпевненими і винятково чутливими до будь-яких змін, мовного середовища включно [1:3-10].

Отже, у нашому експериментальному дослідженні ми розглядаємо представників різного соціального статусу згідно їх освіти та посад, які вони займають у суспільстві.

Матеріалом дослідження став вплив на просодичні характеристики вигуків соціального статусу представників американської лінгвокультурної спільноти у різних ситуаціях спілкування.

Вигуки відповідають різноманітним ситуаціям та емоційним станам мовця. Головну роль при цьому відіграють просодичні засоби, такі як значення, діапазон ЧОТ та інтенсивність звукового матеріалу тощо.

Згідно з дослідженням, соціальна індикація мовлення виражається інтонаційно: чим вища статусна позиція учасників спілкування, тим більш імовірно, що комуніканти будуть підтримувати вишукано ввічливу бесіду, не поспішаючи, модулюючи голос. Це означає, що вона містить у собі інформацію не тільки про мовленнєвий вчинок, але й про інтонаційну будову відповідної мови, про мовленнєву інтонацію, про її просодичну канву, про автора (його вік, стать тощо), про суспільні відносини та особисті стосунки співрозмовників [2].

Просодія, разом із іншими елементами невербальної комунікації (кінесикою, проксемікою, мовчанням тощо), є суттєвим каналом вираження статусних відносин. В ході нашого експериментального дослідження було виявлено вплив соціального статусу на просодію вигуків, а результати вивчення та обробки матеріалів художніх англійських фільмів щодо кількісних характеристик вживання вигуків було зведено до Табл.1.

Кількісне вживання вигуків за соціальним статусом.

Таблиця 1

Вживання вигуків за соціальним статусом					
Чол (нижчий клас)	Жін (нижчий клас)	Чол (середній клас)	Жін (середній клас)	Чол (вищий клас)	Жін (вищий клас)
47	27	48	37	185	151
74		85		336	

В результаті вивчення та обробки даних з'ясовано, що найчастіше у спонтанному мовленні вигуки вживають представники вищого соціального класу. Так, наприклад, зафіксовано 336 випадків вживання вигуків чоловіками та жінками в досліджуваних матеріалах (68% від всіх вживаних вигуків (див Рис. 2).

Також слід відзначити, що вживання вигуків чоловіками нижчого та середнього класів майже не відрізняється. В усіх випадках використання вигуків різними соціальними групами більш характерне для чоловіків.

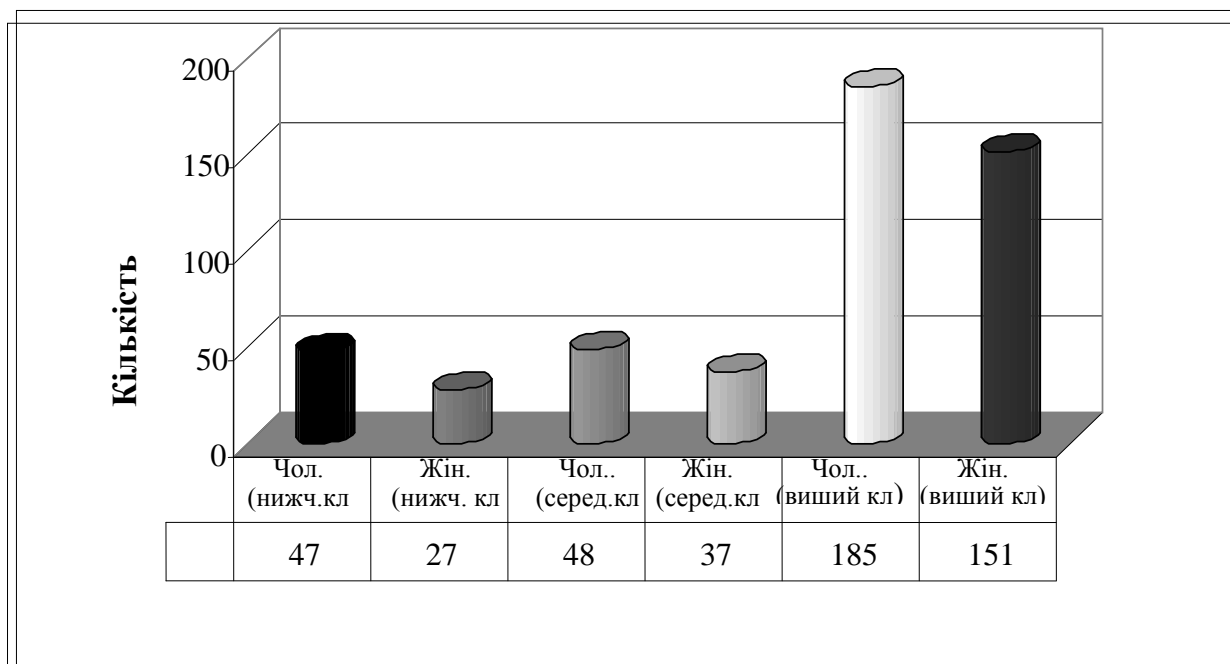

Рис. 1.

Кількісне вживання вигуків чоловіками та жінками з різним соціальним статусом

Представники середньої та нижчої соціальних груп відрізняються середньою частотою вживання, хоча помітне поступове зростання використання вигуків від мовців нижчого класу до вищого класу відповідно.

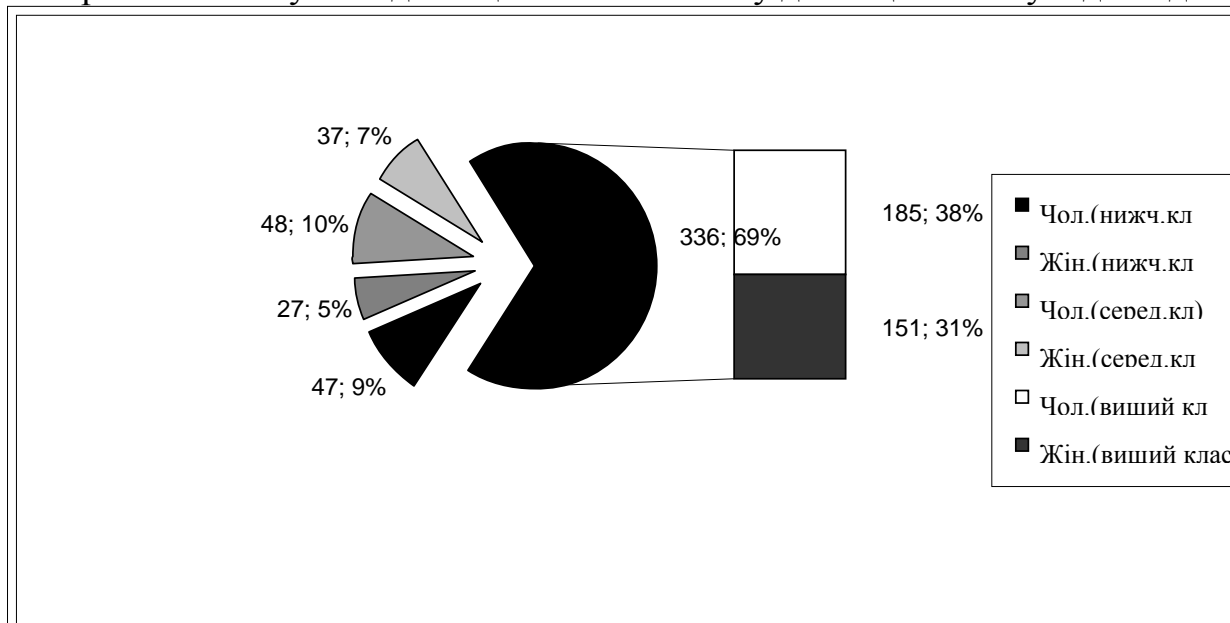

Рис. 2

Співвідношення вживання вигуків між чоловіками та жінками із різним соціальним статусом

За допомогою програми *Speech Analyzer* було проведено експериментально-фонетичне дослідження вживання окремих вигуків різними віковими групами. Для вивчення просодичних характеристик спонтанного мовлення нами були взяті максимальні та мінімальні середні значення ЧОТ (Hz,

St) для визначення діапазону ЧОТ (% , St) та середню максимальну інтенсивність (dB), яку ми досліджували за допомогою графіків *Auto Pitch* та *Intensity* відповідно.

Комп'ютерна програма *Speech Analyzer* не завжди може визначити основну частоту окремих слів, що можна зробити при дослідженні цілих фраз та словосполучень. Тому до уваги ми брали лише ті результати, де чітко можна було виявити основну частоту (її максимальні та мінімальні значення). Що ж стосується дослідження діапазону інтенсивності, в цьому випадку його дослідити було неможливо, оскільки при дослідженні окремих слів можна говорити тільки про їх максимальні значення інтенсивності.

Для отримання відсоткових значень частотних діапазонів ми застосовували метод розрахунку, запропонований фонетистом В. О. Артемовим. В результаті аналізу даного методу одержуємо формулу:

$$R = ((F_{\max} - F_{\min}) * 100) / F_{\min} ,$$

де R – діапазон слова, виражений у відсотках;

F_{\max} - максимальне значення ЧОТ слова, виражене у герцах;

F_{\min} - мінімальне значення ЧОТ слова, виражене у герцах.

Величина інтервалу у півтонах обчислюється нами за формулою:

$$i = F_{\max} - F_{\min} ,$$

де i – частотний інтервал, виражений у півтонах;

F_{\max} – максимальне значення ЧОТ слова, виражене у півтонах;

F_{\min} - мінімальне значення ЧОТ слова, виражене у півтонах.

Всі оброблені та підраховані дані було зведено до Табл.2.

Середні значення ЧОТ та інтенсивності вживання вигуків за соціальним статусом.

Таблиця 2.

Соціальний статус	Максимальне середнє значення ЧОТ, Hz	Максимальне середнє значення ЧОТ, st	Мінімальне середнє значення ЧОТ, Hz	Мінімальне середнє значення ЧОТ, st	Діапазон ЧОТ, %	Діапазон ЧОТ, st	Середня максим інтенсивність, dB
Нижчий клас	241,4	57,3	176,7	51,5	36,6	5,8	-16,3
Середній клас	186,9	57,3	141,5	46,9	32,1	4,9	-18,4
Вищий клас	215,2	54,8	167,4	50,1	28,6	4,7	-19,6

З таблиці видно, що найширший діапазон ЧОТ спостерігаємо у представників нижчого класу – 36,6% . Мовці вищої соціальної групи мають найвужчий діапазон ЧОТ 28,6%. Що стосується діапазону ЧОТ, виміряного у півтонах, то також ми відзначаємо його звуження від мовців з нижчим соціальним статусом до мовців з вищим статусом відповідно. Тобто помітна досить чітка тенденція: звуження діапазону ЧОТ, вираженого у відсотках та

півтонах, від мовців з нижчим соціальним статусом до мовців з вищим соціальним статусом. Що ж стосується середньої максимальної інтенсивності, то у представників нижчого класу вона є найбільшою і поступово зменшується до значення -19,6 dB у представників вищого класу.

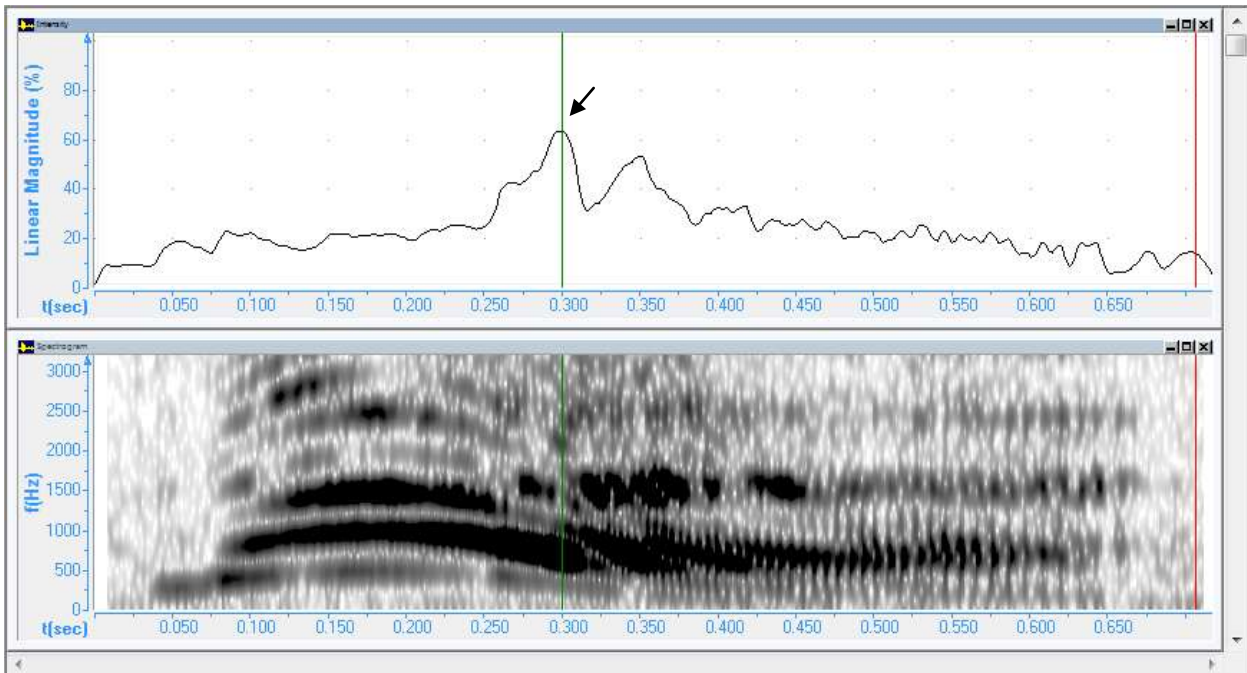

Рис. 3

Найбільше абсолютне значення інтенсивності вигуку “Yeah” у чоловіків нижчого класу.

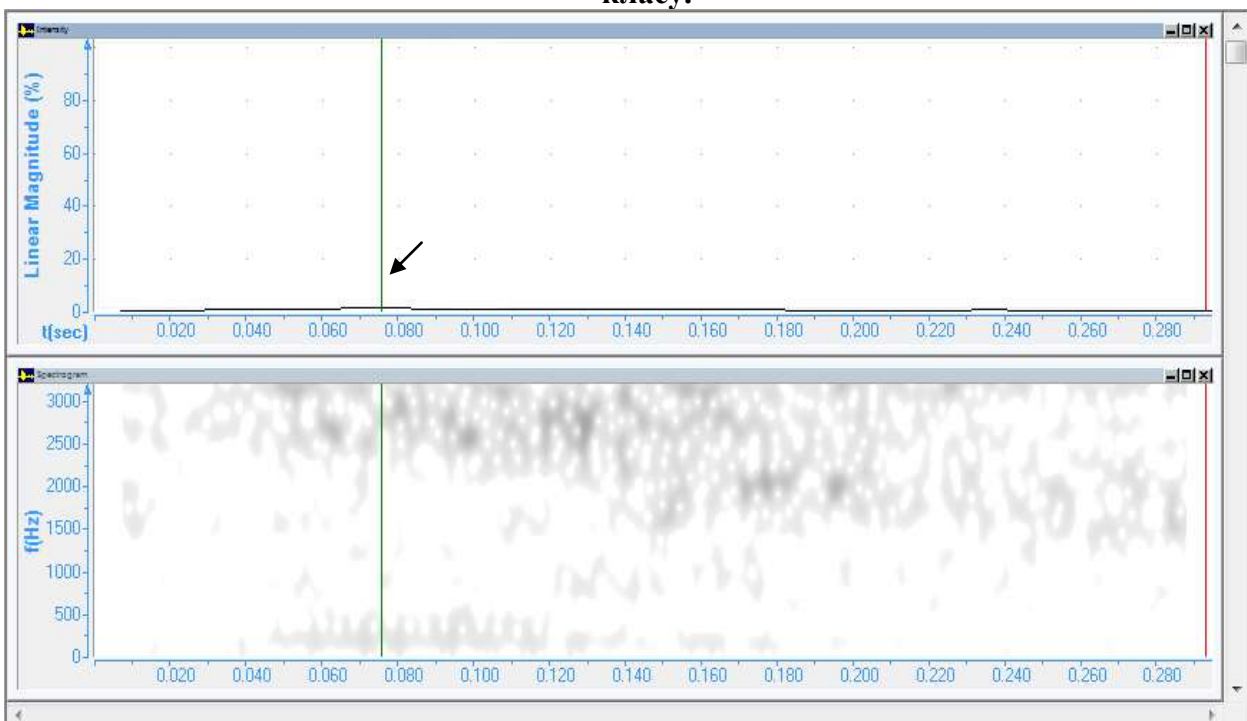

Рис. 4

Найменше абсолютне значення інтенсивності вигуку “Yeah” у жінок із високим соціальним статусом.

Розглядаючи абсолютні значення інтенсивності, найбільше значення ми спостерігаємо у представників нижчого класу – 4,00dB, а найменше значення мають жінки з вищим соціальним статусом – 36,25dB (див Рис. 3 та 4). Абсолютні показники інтенсивності ще більш яскраво підкреслюють дані із середніми значеннями (див.Табл. 2) та підтверджують той факт, що представники нижчого соціального статусу більш інтенсивніше промовляють вигуки, а, отже, і більш експресивніше, ніж мовці вищого класу.

Отже, після проведеного нами експериментального дослідження можна зробити декілька важливих висновків:

- 1) Діапазон ЧОТ, виражений як у відсотках так і в півтонах, зростає від вищого класу до нижчого. Вузкий діапазон ЧОТ у представників вищого класу підкреслює незмінність мовлення, а більш широкий у представників нижчого класу свідчить про раптову зміну їхнього мовлення.
- 2) Інтенсивність мовлення зростає від мовців вищого класу до нижчого. Знову ж таки, більш висока інтенсивність висловлювань мовцями нижчого соціального класу відображає їхню експресивність та невпевненість. У мовців вищого соціального класу середня максимальна інтенсивність мовлення є меншою, тому, можна зробити висновок, що представники вищого класу є більш впевненими та врівноваженими у спонтанному мовленні.

Підсумовуючи сказане вище, слід зазначити, що за допомогою окреслених завдань нам вдалося здійснити систематизацію та узагальнення просодичних характеристик вживання вигуків з урахуванням впливу на них соціального статусу, від якого залежить їх створення та реалізація.

Література

1. Алексенко С. Ф. Інтонаційна варіативність англійських висловлень-вибачень залежно від соціального статусу мовця // Проблеми семантики слова речення та тексту: Зб. Наукових праць. Випуск 14. – К: Видавничий центр КНЛУ, 2005. – С. 3-10.
2. Артемов В. А. Метод структурно-функціонального изучения речевой интонации / Артемов В. А. – М., 1974. – 160с.
3. Бакушева Е. М. Социолингвистический анализ речевого поведения мужчин и женщин: дисс. канд. филол. наук: спец. 10.02.04 / Бакушева Елена Михайловна. – Моск. гос. ун-т им. Ломоносова. – М., 1995. – 193 с.
4. Белл Р. Социолингвистика. Пер. с англ. / Под. ред. А. Д. Швейцара. – М.: Международные отношения, 1980. – С. 45.
5. Бендас Т. В. Гендерные исследования лидерства // Вопросы психологии. – М., 2000. – С. 91.
6. Выгонная Л. Т., Морозова Л. П. Интонационные характеристики речи и оценка ее индивидуального варьирования // Проблемы фонетики III: Сборник статей. Отв. ред. Р. Ф. Касаткина. – М.: Наука, 1999. – С.258
7. Жигалев Б. А. Фонетические средства стилевой дифференциации устного текста в английском языке / Жигалев Б. А. – М., 1984.
8. Карасик В. И. Язык социального статуса / Карасик В. И. – М.: Гнозис, 2002.

9. Корнійко І. В. Звертання як динамічний засіб вираження зверненості мовлення: дис.канд. філол. наук: спец. 10.02.04 / Корнійко Ірина Валеріївна. – Київськ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2000. – 199 с.
10. Ломыкина Н. Ю. Просодические характеристики речи телеведущих: на материале программ социально-культурной тематики: дисс. канд. филол. наук: спец. 10.01.10 / Ломыкина Наталья Юрьевна / . – Москва, 2006. – 234с.
11. Макаров Л. М. Регламентный компонент ситуации речевого акта // Речевые акты в лингвистике и методике. – Пятигорск, 1986. – С. 138-148.
12. Петренко Д. О. Соціофонетична варіативність вимови політичних діячів Німеччини автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” /Д. О. Петренко. –К., 2003. – 20с.
13. Платонов Ю. П. Социальные статусы и социальные роли. Элитариум / Ю. П. Платонов. – 2007. – Режим доступа : www.elitarium.ru.
14. Стериополо Е. И. Исследование фонетической вариативности в социолингвистическом аспекте // Методы экспериментально-фонетического исследования звучащей речи. Сборник научных трудов. Под ред. М. П. Дворжецкой. – К., 1991. – С. 31-37.
15. Швейцар А. Д. Социальная дифференциация английского языка в США / Швейцар А. Д. – М.: Наука, 1983 – 216 с. 19.
16. Bolinger D. L. Intonation and It's Melody in Spoken English / Bolinger D. L. – Stanford: Stanford University Press, 1986. – 421p.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Honey, I Shrank The Kids. – Режим доступу: <http://www.letmewatchthis.com/movie-2812-Honey-I-Shrank-the-Kids.htm>.
2. Elizabeth Town. – Режим доступу: http://www.ovguide.com/movies_tv/elizabethtown.htm
3. Mad Money. – Режим доступу:
4. <http://www.alluc.org/movies/watch-mad-money-2008-online/1532>
5. Meet Joe Black. – Режим доступу:
http://www.ovguide.com/movies_tv/meet_joe_black.htm - 51k
7. 5. The Little Man. – Режим доступу:
<http://www.wewatchmoviesfree.net/2010/02/watch-little-man-on...> - 56k
9. 6. Leap Year. – Режим доступу:
10. <http://www.moviewatch.in/watch-25505-Leap-Year> - 103k

У статті проаналізовано вплив соціолінгвістичного чинника на просодичне оформлення спонтанного мовлення мовців різних вікових груп до 20 років, 20-40 та 40-60 років. Зокрема на підставі проведеного експериментально-фонетичного дослідження розглянуто особливості варіативності просодичної організації невідготовленого мовлення залежно від соціального статусу мовців.

Ключові слова: соціальний статус, вигук, спонтанне мовлення, значення, діапазон ЧОТ.

В статье проанализировано влияние социолингвистического фактора на просодическое оформление спонтанной речи представителей разных возрастных групп до 20 лет, 20-40 и 40-60 лет, в частности на основании проведенного экспериментально-фонетического исследования рассмотрены особенности вариативности просодической организации неподготовленной речи в зависимости от социального статуса говорящих.

Ключевые слова: *социальный статус, междометие, спонтанная речь, значение, диапазон ЧОТ.*

The article contains the analysis of the influence of sociolinguistic factors on prosodic registration of spontaneous speech of representatives of different age groups: beyond 20 years old, 20-40 and 40-60 years old. In particular, on the basis of experimental phonetic research variation of prosodic organization of spontaneous speech is considered depending on social status of speakers.

Key words: *social status, interjection, spontaneous speech, value, range of frequenc*